

УДК 343.13.05:[340.113:81'25-051](477+436)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА АВСТРІЇ

Ірина Ничка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. +38032-239-44-34,
e-mail: nychka.iryana@gmail.com*

Виконано дослідження правових аспектів діяльності перекладача в кримінальному провадженні на основі порівняльного аналізу законодавств двох країн – України та Австрії. Подано рекомендації щодо вдосконалення участі перекладача в кримінальному провадженні.

Ключові слова: перекладач; судовий перекладач; кримінальне провадження; реєстр судових та сертифікованих перекладачів.

Актуальність дослідження. Погляд на вітчизняні кримінально-процесуальні інститути з позицій зарубіжного досвіду дає змогу заповнити певні юридичні прогалини та бути основою для внесення відповідних змін і доповнень до статей КПК та інших нормативно-правових документів. Оскільки Австрію вважають провідною країною у питанні реалізації принципу національної мови судочинства, доречним буде проаналізувати особливості правового статусу перекладача за законодавством Австрійської Республіки та віднайти шляхи подальшого вдосконалення процесуальної регламентації участі перекладача у кримінальному судочинстві України.

Стан дослідження. Комплексному дослідженню проблем участі перекладача у кримінальному судочинстві присвячено чимало праць провідних науковців-процесуалістів. Це, зокрема, Н. А. Абдулаєв, М. Т. Аширбекова, І. І. Бунова, В. Т. Маляренко, Я. В. Ненашева, Л. А. Костіна, О. П. Кучинська, В. Т. Маляренко, М. М. Михеєнко, І. Л. Петрухін, Г. П. Саркісянц, Г. І. Чангулі та ін. До австрійських учених, які досліджують питання участі перекладача у кримінальному судочинстві, належать Erich Prunc, Dietmar Dokalik, Martin Weber, Mira Kadric, Ulrich Kautz, Sonja Pöllabauer та інші.

Виклад основного матеріалу. Принцип мови кримінального судочинства є важливим принципом, який тісно взаємопов'язаний з іншими базовими засадами кримінального судочинства як для України, так і для Австрії. Перекладач відіграє головну роль у процесі забезпечення принципу мови судочинства, без його участі неможливо втілення в життя правових приписів, які складають зміст цього принципу. Відповідно, для будь-якої країни першочерговими завданнями у зазначеному контексті повинне бути ефективне закріплення та реалізація правового статусу перекладача як учасника кримінального провадження.

Із набранням чинності нового кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) від 2012 року вперше врегульовано правовий статус перекладача, визначено його права та обов'язки; умови та підстави залучення сторонами кримінального провадження або слідчим суддею (ст. 68 КПК України) [3, с. 197]. Отже, законодавець включив перекладача до переліку учасників кримінального провадження (п. 25 ст. 3) та визначив перекладача серед інших учасників кримінального провадження (ст. 68) поряд з цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їхніми представниками, свідком, експертом, спеціалістом.

Що ж стосується Австрії, то у цій країні діяльність перекладачів у судовому процесі регламентується Кримінально-процесуальним кодексом, Положеннями для судів I та II інстанції, а також Законом «Про експертів та судових перекладачів» від 1975 року [7, с. 41].

Пункт 2 § 125 Кримінально-процесуального кодексу Австрійської Республіки визначає перекладача як «особу, яка на основі своїх особливих знань здатна здійснювати переклад з мови судочинства на іншу мову або перекладати з іншої мови на мову судочинства» [13], а Закон «Про експертів та судових перекладачів» (далі – ЗЕСП) розрізняє усного перекладача (Dolmetscher) – як мовного експерта, який перекладає усний текст з вихідної мови на мову перекладу, і письмового перекладача (Übersetzer) – як мовного експерта, що перекладає усний текст з однієї мови на іншу (§13 ЗЕСП) [7, с. 17]. На відміну від Австрії, поняття перекладача як учасника кримінального провадження належним чином у кримінально-процесуальному кодексі України не розкривається, що створює у подальшому труднощі при вирішенні питань, пов'язаних із визначенням компетентності перекладача. Зокрема, у ст. 68 КПК України зазначено лише, що перекладача запрошують у кримінальне провадження у разі необхідності для перекладу пояснень, показів та документів. Натомість український законодавець наділив перекладача в Україні конкретними правами та обов'язками, в той час як ні національний процесуальний закон не прописує детально ролі перекладача і не відмежовує його права, ні чинний в Австрії закон про експертів та перекладачів не визначає дозвільного принципу їхньої діяльності; прописана лише присяга перекладача та порядок його залучення.

На відміну від України, в Австрійській Республіці функціонує інститут так званих судових перекладачів, діяльність яких зокрема регламентується вже згаданим Законом «Про експертів та судових перекладачів» від 1975 року. Всі судові перекладачі є членами Австрійського об'єднання присяжних та сертифікованих перекладачів (Österreichischer Verband der allgemeinbeeideten und gerichtlich zertifizierten Dolmetscher), що існує з 1920 року як неполітичне об'єднання, головним завданням якого є сприяння професійним інтересам присяжних та сертифікованих перекладачів Австрії [13]. Підставами для внесення даних перекладача до реєстру є: професійні знання, повна дієздатність, надійність, постійне місце проживання в районі суду I інстанції, в юрисдикції якого вноситься запис, чесність, знання правил поведінки в суді та досвід роботи

для випускників спеціалізації «перекладач» – 2 роки, без наявності відповідного диплому – 5 років. Сертифікаційний екзамєн приймає комісія у складі трьох спеціалістів: юриста – голови комісії, представника об'єднання присяжних та сертифікованих перекладачів та експерта-лінгвіста. Іспит складається із декількох частин, в яких перевіряють не лише мовну компетентність претендента, перекладацькі навички, техніки перекладацьких нотаток, й фахові знання основ юриспруденції. Оплата за іспит становить 400 євро. У разі успішного складання іспиту, перекладач офіційно складає присягу та отримує посвідчення у вигляді електронної картки, на якій зазначено прізвище та ім'я, дату складення присяги та робочі мови перекладача [10, с. 83]. Натомість круглу печатку для подальшого завірення письмових перекладів перекладач замовляє особисто. Згодом печатка та підпис перекладача наносять на електронну картку – так спрощується здійснення письмових перекладів у рамках електронного судочинства Австрії. Отже, Австрійське об'єднання присяжних та сертифікованих перекладачів завдяки строгій процедурі відбору гарантує належну фахову компетентність перекладачів, яких згодом залучають до кримінального провадження, та забезпечує потреби судів чи інших офіційних установ у сертифікованих усних чи письмових перекладачах. Сьогодні об'єднання налічує 530 учасників-перекладачів із наявних 49-ти мов. Сертифікованих судових перекладачів з української мови – семеро [13].

Хоча в Україні офіційно не існує поняття «судового» чи «присяжного перекладача», яке є типовим для багатьох європейських країн, зокрема й Австрії, урядом України зроблено спробу формування реєстру перекладачів, яких могли б залучати до судового розгляду. Наприклад, у березні 2013 року наказом Міністерства внутрішніх справ України № 228 затверджено Порядок ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів та розпочато інформаційне наповнення реєстру перекладачів, яких залучатимуть до судового розгляду [1]. Відповідно до пункту 1.3 зазначеного Порядку, Реєстр перекладачів – це веб-сторінка офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України, що містить відомості про перекладачів, яких можуть залучати органи державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час їхнього затримання, забезпечення надання їм правової допомоги, розгляду адміністративними судами справ біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, здійснення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України. Відомості про перекладачів вносять до Реєстру перекладачів на підставі письмової згоди перекладача на внесення до Реєстру перекладачів та обробку його персональних даних, поданої безпосередньо до Державної міграційної служби України або її територіального органу чи територіального підрозділу, яка і формує Реєстр. Доступ до відомостей зазначеного Реєстру перекладачів здійснюється на веб-сторінці офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України. Доступ до відомостей надається

лише на підставі письмово запиту на ім'я голови Державної міграційної служби України [1].

У статті 68 КПК України зазначено, що перекладач (сурдоперекладач) залучається сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показів або документів. Зазвичай, про залучення перекладача до справи висуває клопотання одна зі сторін кримінального провадження, зацікавлена у вирішенні справи. Вона ж і оплачує гонорар перекладача. Якщо сторони відмовляються шукати перекладача або платити йому, тоді це має зробити суд. Суд, зазвичай, звертається з клопотанням у державні органи, які мають штатних перекладачів, з проханням забезпечити участь перекладача в процесі.

На відміну від України, в Австрії перекладача залучають до судового провадження не лише суд чи слідчі органи, а й прокуратура шляхом вибору із актуального електронного списку судових та сертифікованих перекладачів того мовного експерта, який найближче живе до місця проведення судового засідання. Залучення перекладача передбачає не лише надання послуг усного перекладу, а й виконання письмового перекладу. Значимо, що, крім сертифікованих судових перекладачів, до австрійського кримінального процесу можуть залучати позаштатних експертів та перекладачів, однак пріоритет надають усе ж сертифікованому перекладачу, дані про якого внесені у вищезгаданий реєстр [7, с. 75].

Вибір особи як перекладача передбачає в Україні низку дій, зокрема, з'ясування його компетенції, визначення наявності (відсутності) підстав для відводу, проведення попередньої бесіди з передбачуваним кандидатом, вирішення питання про призначення перекладачем. Єдиним допустимим доказом вільного володіння іноземною мовою є документ про відповідну освіту та кваліфікацію перекладача. Допуск до справи як перекладачів інших осіб, які відповідної кваліфікації не мають, може спричинити неправильність перекладу і порушення прав особи, яка не володіє мовою. Тому практика засвідчує, що визначаючи компетентність перекладача, слідчий або суддя, що залучає перекладача до процесу, керується лише наявністю диплома про відповідну професійну освіту. Водночас, особливості фахової юридичної мови, що вимагає специфічних знань і навичок, зокрема і розуміння юридичних аспектів процесів та явищ, спонукає до критичного оцінювання такого підходу, оскільки наявність диплому про володіння мовою не гарантує автоматично якісного юридичного перекладу.

Оплата праці перекладача в Україні регламентована п. 6 Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликають до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їхніми працівниками функцій експертів і спеціалістів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 р. № 710, згідно з якою розмір винагороди перекладача, якщо виконана робота не є його

службовим обов'язком, обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати особи, розрахованої відповідно до абзацу третього пункту 2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. № 100.

В Австрії оплата праці перекладача регулюється Законом «Про право на мито» від 1975 року. На відміну від цивільного процесу, де оплата послуг перекладача покладається виключно на сторону процесу, яка залучила мовного експерта, у кримінальному провадженні, зазвичай, витрати бере на себе держава. Винагорода перекладача складається із компенсації за згаяний час, відшкодування транспорту, власне самі перекладацькі послуги, участь у судових засіданнях та вивчення матеріалів справи [7, с. 183].

Що ж стосується кримінальної відповідальності особи, призначеної перекладачем у кримінальній справі, то вона настає за відмову виконати обов'язки перекладача, а також за завідомо неправильний переклад. Відповідно до ст. 385 Кримінального Кодексу України, перекладач несе кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин здійснювати переклад. Відмова, викликана поважними причинами (перекладач усвідомлює, що недостатньо знає мову, з якої треба робити переклад, тощо), у випадку підтвердження цих обставин, не тягне кримінальної відповідальності [4, с. 1120]. Адміністративна відповідальність у виді накладення штрафу може наставати у разі злісного ухилення перекладача від явки до суду (ст. 1853 КУпАП), а також за його злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 1854 КУпАП).

У кримінальному праві Австрії не існує окремої норми, яка б чітко встановлювала кримінальну відповідальність перекладача. Проте в КПК можна знайти багато норм, які регулюють кримінальну відповідальність експерта, процесуальні права та обов'язки якого ототожнюють із перекладачем, наприклад, § 288 абз. 1 чи § 306 КПК Австрії (позбавлення волі експерта до трьох років за надання завідомо неправильного висновку). Незважаючи на відсутність норм, які б регулювали недобросовісну діяльність перекладача, в судовій практиці застосовують вищезгадані норми. Окрім цього, відповідно до закону «Про експертів та судових перекладачів», перекладач немає права розголошувати без дозволу суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження, які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків, він несе відповідальність за вірність завірених ним перекладів [7, с. 41].

В Австрії значну увагу надають також і професійно-етичним аспектам поведінки перекладача. Зокрема, Міністерством внутрішніх справ, Головним комісаріатом у справах біженців, об'єднанням присяжних та сертифікованих перекладачів Австрії та Інститутом теоретичного та прикладного перекладознавства університету м. Грац розроблено та видано окремий посібник «Кодексу професійної етики судових перекладачів».

До найважливіших деонтологічних рекомендацій зачислено:

1. Конфіденційність. Перекладач зберігає в таємниці і не розголошує відомому з кримінального процесу інформацію.

2. Нейтралітет. Перекладач дбає лише про якість перекладу, не звертаючи уваги на позиції сторін.

3. Точність і повнота перекладу. Перекладач намагається перекласти висловлювання точно і повно, а за змогою – також передати емоції та культурні особливості.

4. Професіоналізм. Перекладач зобов'язаний знати межі своєї ролі і не переступати їх, не втручатися у розмову і не приймати на себе чужі ролі: (слідчого, секретаря тощо).

5. Тактовна поведінку. Перекладач поводить тактовно стосовно інших учасників процесу для підтримання офіційної обстановки [5].

Правила професійної поведінки перекладачів доцільно було б запровадити і в Україні та ознайомлювати з ними кожного перекладача, якого залучають до кримінального провадження.

Загалом питання співпраці і взаємодії суду та перекладача в Австрії є постійно актуальним та невичерпним. Вчені лінгвісти та правники періодично досліджують тему судового перекладу, вносячи нові корективи чи просто підбиваючи певні статистичні дані. Наприклад, професор Віденського університету Міра Кадріч, до сфери інтересів якої належать теоретичні та практичні аспекти перекладу у суді, виконала нещодавно емпіричне дослідження на тему «Перекладач у суді з точки зору суддів». Її метою було дослідити: 1) кількість судових засідань за участю перекладача; 2) перекладачів яких іноземних мов найчастіше потребують; 3) критерії, за якими судді обирають перекладачів; 4) якими функціями та компетенціями повинен володіти перекладач у суді; 5) чи існує бажання (потреба) у змінах в сучасній практиці? [10, с. 103]. Опитування проводили у судах I та II інстанцій міста Відня, оскільки саме у столиці є найбільший потік мігрантів та справ, пов'язаних з іноземцями. Тож дослідження засвідчило, що значна кількість опитаних суддів від 1-го до 4-х разів на місяць веде справи із залученням перекладача. Найпоширенішими іноземними мовами, в перекладі яких є потреба, виявилася турецька (60 %) та мови колишньої Югославії (30 %), далі зі значним відривом йдуть польська, арабська та англійська мови (по 2 %) [10, с. 111]. Під час вибору та залучення перекладача до судового розгляду здебільшого судді звертаються до вже згаданого реєстру присяжних та сертифікованих перекладачів (39 %); зрідка критерієм відбору є рекомендація іншого судді-колеги та залучення перекладача, який здійснює приватну перекладацьку діяльність [10, с. 115]. Цікавими виявилися результати опитування суддівського корпусу щодо функції перекладача в суді: здебільшого судді (65 %) вбачають у перекладачеві роль допоміжного органу суду; 52 % суддів трактують перекладача як мовного посередника (власне як перекладача); третє і четверте місце посідає перекладач у ролі експерта з іноземної мови (39 %) і перекладач як експерт з іноземної мови та культури (30 %).

Беручи до уваги результати опитування, можна лише зазначити вагому роль, яку відводить австрійський законодавець судовому перекладачеві як учаснику судового процесу та засвідчити як приклад успішну співпрацю двох державних інституцій. На підставі такого емпіричного дослідження проф. Кадріч робить висновок, що правові основи регулювання діяльності перекладачів у судах доволі успішно реалізуються на практиці.

Видається, що аналогічне соціологічне дослідження було б доцільно та корисно здійснити й у нас.

Висновки. Виконаний порівняльно-правовий аналіз правових аспектів правового статусу перекладача в законодавстві України та Австрії дає змогу зробити такий висновок: останніми роками участь перекладача була детальніше регламентована у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України, однак з метою забезпечення фахового юридичного перекладу доцільно передбачити також додаткові вимоги щодо володіння перекладачами юридичною термінологією та дотримання ними певних професійно-етичних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Довідково-інформаційний реєстр перекладачів Державної міграційної служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dmsu.gov.ua/reiestr-perekladachiv>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України станом на 22 травня 2012 року. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1328 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те видання, переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
5. Der Berufs- und Ehrenkodex des ÖVGD ist auf der Webseite des Verbandes [elektronische Ressource] – Zugriff unter : <http://www.gerichtsdolmetscher.at/deutsch/ehrenkodex>.
6. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafprozeßordnung 1975, Fassung vom 10.02.2015 [elektronische Ressource] – Zugriff unter : <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>.
7. *Dokalik D.* Das Recht der Sachverständigen und Dolmetscher. SDG, GebAG und verfahrensrechtliche Vorschriften mit Materialien, Anmerkungen, Judikatur, Erlässen, Standesregeln und Empfehlungen / D. Dokalik, M. Weber. – Wien : Linde, 2012. – (2 Auflage). – 254 с.
8. Dolmetschen im Asylverfahren. Handbuch // Bundesministerium für Inneres der Republik Österreich. – Wien : Druckerei Berger, 2006.
9. *Irina Istomina.* Wenn Laiendolmetschen. Zeitschrift «Deutsche Polizei», Heft 12/2000.
10. *Kadic M.* Dolmetschen bei Gericht. Erwartungen. Anforderungen. Kompetenzen / Mira Kadic. – Wien : WUV, 2006. – 260 с.
11. *Kornauth I.* Bericht von der Enquete Gerichtsdolmetschen [elektronische Ressource] / I. Kornauth, O. Scheiber. – 02.10.2006. – Zugriff unter : <http://www.richtervereinigung.at/content/view/164/58/>.
12. *Luigi di Meglio.* Dolmetschen bei Gericht. Ein Vergleich zwischen dem italienischen und österreichischen Strafverfahren. AVN-Verlag, März 2011.
13. Österreichischer Verband der allgemein beeideten und gerichtlich zertifizierten Dolmetscher [elektronische Ressource] – Zugriff unter : <http://www.gerichtsdolmetscher.at/>.

Стаття надійшла до редколегії 21.04.2015

Прийнята до друку 15.05.2015

LEGAL ASPECTS OF THE INTERPRETER'S OCCUPATION IN THE CRIMINAL JURISDICTION ACCORDING TO THE LAW OF UKRAINE AND AUSTRIA

Iryna Nychka

*Ivan Franko National University of Lviv,
19, Sichovykh Striltsiv, Lviv, Ukraine, 79000, tel. +38032-239-44-34,
e-mail: nychka.iryana@gmail.com*

The investigation of the legal aspects of the interpreter's occupation in the criminal jurisdiction was made. The examination was provided on the basis of the comparative analysis of two countries: Ukraine and Austria. The recommendations on the interpreter's participation in the criminal jurisdiction were given.

Key words: interpreter; court interpreter; criminal jurisdiction; court and certified interpreters register.